

ALTERNATIVA NEMOCNIČNÍ PÉČE: SOTERIA LÉČÍ KLIDEM A BEZPEČÍM

2. díl

Návštěva v Soterii Berne: vřelá mateřská náruč

V předminulém čísle Espritu jsem představila osobnost Luca Ciompiho, zakladatele alternativní komunity pro léčbu schizofrenie Soteria Berne. Pokusila jsem se přiblížit průběh semináře, který společně s Christinou Clare nabídl v dubnu v Praze. Při této mimořádně příležitosti se Martinu Jarolímkovi podařilo domluvit pro nás dva krátkou stáž v Soterii Berne, kterou jsme podnikli v červnu tohoto roku.

Soteria Berne za běžných okolností odborné stáže neumožňuje, nabízí jen příležitostně exkurze podívat se na vybavení domu, a tehdy členové týmu klienty odvádějí pryč. Nejspíš to byly Martinovy velmi prakticky mířené dotazy a mé autentické nadšení, které zapůsobily na přání Luca Ciompiho, aby se jeho terapeutické principy šířily dále. Podařilo se tedy, že nám vedoucí lékař dr. Hoffman umožnil plně se zapojit do chodu terapeutické komunity.

Den první: naše zapojení v Soterii

Krátce po poledni přijíždíme na vlakové nádraží v Bernu. Berne je menší město v německy hovořící části Švýcarska. Stejně jako jinde ve Švýcarsku je všude čisto, přehledno, vše funguje jako hodinky. Kolem dokola je krásná zelená příroda, hory, řeky a jezera.

Na nádraží nás čeká Christina a odváží do Soterie, v které jsme za necelých pět minut autem. Stojíme před krásným domem se zahradou plnou zeleně a stromů. Dům není nijak označen jako zdravotnické zařízení, zvenčí skutečně nelze tušit, že se jedná o alternativu nemocnice.

Branka i dveře do domu jsou otevřené. Vcházíme do domu malou předsíňkou přímo do prostornější kuchyně. Tam potkáváme první obyvatele domu, Christina nám dává jen pokyn, abychom pozdravili. Ani jeden z nás nemluvíme německy, tak se pokoušíme představit anglicky. Potkáváme postupně stále další mladé lidi, působí na nás zcela přirozeně a my se snažíme každý zvlášť v mysli odhadovat, kdo je klientem a kdo patří k personálu. Naše odhady zdaleka nejsou správné. U několika klientů sice bylo znát, že se teprve probírají z akutní duševní krize, ale zcela zjevně nebyl nikdo nadměru medikován a utlumen.

Zkrátka jsme se zúčastnili komunitního sezení, kde se terapeut každého klienta dotazoval, jaký má plán na odpoledne. Někdo plánoval hrát ping pong, někdo si dát jen kávu, někdo jít na procházku do města. Přišla řada i na nás, tak já si vybrala ping pong, Martin si přál popovídat si s Giulianem, který nic moc neplánoval, jen dát si kávu.

Když skončilo komunitní sezení, Christina nás provedla po jednotlivých místnostech celého domu. Z útulné kuchyně vedou jedny dveře do denní místnosti, kde jsou pohodlné možnosti sezení a moderní nábytek, další dveře do moderně a vkusně vybavené multifunkční místnosti s dlouhým stolem, která slouží jako jídelna, místnost pro setkání terapeutického týmu nebo pro individuální sezení s klientem či jeho rodinou. Poté jsme se krátkou chodbičkou dostali ke schodišti vedoucímu do následujícího patra. Zde jsou pokoje pro klienty, většina jednolůžkových, ale jeden i třílůžkový pro ty nejstabilizovanější. Na jedné straně domu je další multifunkční místnost pro porady a individuální sezení lékařů s klientem a pak chodbičkou dále prosklené dveře do kanceláře, kde sídlí manažer Soterie. Manažer se stará o vše, co souvisí s provozem Soterie. Jedná se zdravotní pojišťovnou, žádá o granty, shání a rozděluje peníze, ale také píše zprávy o průběhu léčby klienta. Plně rozumí zdravotní oblasti,

neboť má jednak vzdělání ošetřovatele, a jednak dříve působil jako člen terapeutického týmu. Znamená to, že v případě kritické situace dokáže plně zastoupit práci terapeuta. To, co je v Soterii nápadné, je, že nejen k manažerovi, ale do všech místností jsou dveře otevřené – až na jednu, a to soft room.

Poté, co nám Christina dovolila podívat se do jednoduše, ale vkusně vybavených pokojů pro klienty, nezkontrolovali jsme svou zvědavost po soft room. Christina chvíli přemýšlela a pak přeci jen zaklepal na dveře a zeptala se, zdali můžeme nahlédnout. Klientka odpočívala na posteli a s úsměvem souhlasila. Christina nám vyšla vstříc z důvodu, že tato klientka, ač nově přijatá, nebyla příliš rozrušená. Místnost byla útulná, ve světlé barvě, dvě nízké postele, každá na opačné straně místnosti, aby klient nebyl sám, ale zároveň měl dostatečné soukromí. Žádné obrázky, pestré barvy a zbytečné předměty, neboť to ve stavu duševní krize, kdy jakýkoli vjem působí s ohromnou intenzitou, rozrušuje. V rozhovoru s Lucem Ciompim později docházím k metafoře, že péče o člověka v soft room se trochu podobá péči o kojence. Neustálá blízkost, provázení, tišení veškerých vzruchů, uspokojování potřeb.

Po prohlídce domu nás již čekala zvolená volnočasová aktivita. S rozpaky jsem se chopila pigpongové pátky, Martin mě podpořil, a po chvíli se nám podařilo najít další dva spoluhráče. A pak již jsme přisedli k Giulianovi, který zamyšleně kouřil cigarety a popíjel kávu. Giulianovi bylo asi 25 let a do Soterie přišel po šestiměsíčním pobytu v psychiatrické nemocnici, kde se jeho stav vůbec nezlepšoval. Psychotické symptomy u něho trvaly zhruba 2 roky, než se rodině podařilo dostat ho do léčby. Poslední dva roky s nikým nekomunikoval, byl apatický, stále zavřený doma. Okolnosti Giulianova příchodu do Soterie lze vzhledem k jeho dlouhodobé předchozí hospitalizaci považovat za nestandardní, každopádně se však zde začal cítit mnohem lépe a pomalu navazovat kontakt s okolím. Přátelsky, ale i s přirozeným ostychem, s námi hovořil lámanou angličtinou, na naše otázky ochotně odpovídal, projevoval náhled na psychotickou epizodu a svěřil, že se chystá v září nastoupit na univerzitu studovat žurnalistiku. Ptal se, jaké hudební styly máme rádi (on byl rocker) a těšil se, že si zítra nechá ve městě udělat nové tetování. Výjimkou mezi ostatními klienty byl částečně i tím, že nebyl ze spádové oblasti Bernu. Jeho rodina vyjednala na doporučení v psychiatrické nemocnici překlad do Soterie. Giuliano se chystal s podporou své rodiny po propuštění ze Soterie pronajmout si byt v Bernu, neboť chtěl být v dosahu ambulantních služeb Soterie. Soteria má kapacitu 9 lůžek. Všichni klienti Soterie, které jsme viděli, byli mladí lidé ve věku od 20 do 30 let, s první psychotickou epizodou. Dozvěděli jsme se, že průměrná životní úroveň švýcarského občana a systém sociální a zdravotní péče umožňuje, aby klient neměl obavy o svou existenci po léčbě. Ze sociálních dávek lze bez problému financovat nájem, stravu a základní elektronické přístroje. Mít vlastní notebook a mobilní telefon je pro každého klienta Soterie samozřejmostí. Ke krádeži v Soterii nikdy mezi klienty nedošlo, to však prý vlivem rodinné atmosféry, která je zde tak příznačná.

Den druhý: rozhovor s dr. Hoffmannem

Druhý den dopoledne jsme měli domluvenou návštěvu u dr. Hoffmana, vedoucího lékaře Soterie. Pracovna dr. Hoffmana se nachází asi 15 min chůze od Soterie, ve stejné budově jsou poskytovány ambulantní služby klientům po propuštění a jiné služby ze sektoru péče o duševní zdraví.

Dr. Hoffman, svým zjevem sympaticky extravagantní, ale postojí pevně ukotvený v realitě, zodpovídal naše zvědavé otázky.

Jak vypadá systém péče o duševní zdraví ve Švýcarsku?

Švýcarsko má 26 kantonů, které fungují jako autonomní státy a mají vlastní zákony. Každý kanton má svůj systém zdravotní péče a jiný počet psychiatrických lůžek. Některé kantony však nemají své psychiatrické nemocnice.

Dříve musel být každý občan léčen ve spádové nemocnici, ale od tohoto roku si může vybrat nemocnici, ve které chce být léčen. Pokud se ovšem jedná o duševní zdraví, stále platí, že by občan měl být léčen ve spádové nemocnici.

Ve Švýcarsku je však hodně denních klinik, ambulantních center, je tu dostatek jak psychoterapeutických služeb, tak i rehabilitačních služeb typu chráněného bydlení.

Za jakých okolností může být člověk psychiatricky léčen nedobrovolně?

Aby někdo mohl být léčen proti své vůli, musí splňovat podmínku, že je nebezpečný sobě nebo okolí. Nejdelší doba, po kterou může lékař nařídít nedobrovolnou hospitalizaci, je 6 týdnů.

V případě ochranné léčby se podává návrh odpovědnému úřadu, který situaci prošetří a zprostředkuje soudní rozhodnutí. Návrh na ochrannou léčbu často podává lékař, ale může to být i příbuzný, soused či kdokoli jiný.

Jak vypadá systém péče o duševní zdraví přímo v Bernu?

Berne má 1,1 psychiatrických lůžek na 1000 obyvatel (jinde v Evropě to je 0,7), což znamená, že počet lůžek je stále vysoký.

Je tu velká fakultní nemocnice, která má spádovou oblast 350 000 obyvatel Bernu. Dále tu máme dvě soukromé psychiatrické nemocnice pro občany, kteří jsou lépe pojištěni. Stále tu jsou velké nemocnice, ale počet lůžek se snižuje. Cílem je přesunout lůžka z velkých nemocnic do malých zařízení v komunitě.

Obecně platí, že po 3 měsících psychiatrické hospitalizace nesmí být občan následující 3 měsíce přijat k další hospitalizaci. Pojišťovna pak jeho léčbu neproplácí, nemá-li sjednánu nějakou nadstandardní formu pojištění.

Fungují zde mobilní týmy a krizové služby, které spolupracují s lůžkovou péčí. Každá psychiatrická nemocnice má u sebe komunitní centrum s krizovými službami.

Jak funguje systém sociální péče v Bernu?

Berne má 5 domů s pečovatelskou službou. Jeden dům má 260 lůžek, na kterých jsou ovšem z 90% psychiatričtí pacienti a je tu pouze půl úvazku psychiatra. V Bernu tedy nedochází k deinstitutionalizaci, ale transinstitutionalizaci. Snižují se lůžka v psychiatrické nemocnici, ale přesouvají se do velkých ústavů sociální péče.

Jaké je propojení Soterie s dalšími složkami systému péče o duševní zdraví?

Soteria stále úzce spolupracuje s fakultní nemocnicí. Lékaři, kteří pracují v Soterii, patří do týmu krizových služeb nemocnice a krizové služby slouží i Soterii.

Soteria má své ambulantní psychiatrické a psychoterapeutické služby. Navíc provozuje chráněný byt pro tři osoby. Maximální doba užívání chráněného bytu je dva roky. Nyní se připravuje další byt s dobou užívání na půl roku.

Jaké je finanční zajištění Soterie a jak Soterii respektuje stát?

Provoz Soterie je plně hrazen ze zdravotního pojištění. Ve Švýcarsku je od tohoto roku zdravotní pojištění povinné pro každého. Klienti nic nedoplácí.

Vzhledem k tomu, že v psychiatrické nemocnici se celkově zkrátila průměrná doba

psychiatrické hospitalizace na 22 dní, je v tomto ohledu tlak i na Soterii.

Před dvaceti lety mohl klient pobýt v Soterii jak dlouho bylo třeba, dokonce i šest měsíců, nemuselo se nikam spěchat, byl zde prostor, aby se nořil ze své duševní krize přirozeně, s minimální medikací či bez ní, což mohlo znamenat i pomaleji.

V dnešní době zdravotní pojišťovny tlačí na Soterii, aby byl klient do tří měsíců propuštěn, pak již platí mnohem méně peněz. To znamená, že je potřeba klienty více medikovat než v minulosti. Na druhou stranu se však ukazuje, že většina klientů nemá potíž užívat medikaci, nežádoucí účinky už nejsou tak velké. Limity pro medikaci žádné nejsou, lékaři mohou používat jakoukoli medikaci.

Průměrná doba pobytu v Soterii je nyní 45 dní.

Jaká je organizační struktura Soterie? Co řídí manažer, co vy jako vedoucí lékař a co prof. Ciompi?

Prof. Ciompi už do chodu Soterie nezasahuje. Pravidelně však přijíždí, asi tak jednou za tři měsíce na poradu týmu, kde však jen pozoruje a naslouchá, aby věděl, že původní duch Soterie je stále přítomen.

Já jako vedoucí lékař se starám o dohled na to, aby Soteria plnila své poslání a dodržovala své původní terapeutické principy. Jednám s různými institucemi, v mnoha oblastech spolupracuji s manažerem. Obecně však lze říci, že Soteria je vedená ve dvou liniích. Já řídím psychiatrickou péči, manažer řídí terapeutický tým, který je s klienty v každodenním kontaktu.

Lékaři jsou v Soterii poněkud stranou, na rozdíl od členů terapeutického týmu si s klienty vykájí a jsou klientům k dispozici od pondělí do pátku během dne na individuální pohovory. Setkávají se s členy týmu minimálně 1x týdně, kdy přicházejí ráno na komunitu. Celkem má Soteria 1,8 úvazku lékaře.

Jaká jsou kritéria výběru terapeutického týmu?

Členové týmu v Soterii se skládají ze zdravotnických sester a ošetřovatelů, psychologů, pedagogů či sociálních pracovníků. Kritériem výběru jsou osobní předpoklady provázet klienta v akutní fázi psychózy, to znamená emoční stabilita, empatie, odolnost a angažovanost pro práci.

Jak probíhá pracovní směna v Soterii?

Členové týmu pracují ve 48hodinových směnách, aby byla zajištěna dostatečná kontinuita péče. Pracovní směna člena začíná první den v péči o klienty ve druhé či třetí fázi, tedy ty, kteří již mají za sebou akutní fázi v soft room a jsou stabilizovanější. Plánuje se denní program pro každého, běžné domácí práce, nákup, vaření oběda a večeře, vycházky do města a zařizování různých záležitostí týkajících se přechodu klienta zpět do jeho přirozené komunity.

Druhý den člen týmu provází klienta, který je v první fázi a pobývá v soft room.

Ve službě vždy bývá přes den další člen týmu, který je k dispozici klientům v druhé a třetí fázi. Dále je ve službě přes den také manažer Soterie, který má mnohaleté zkušenosti jako člen terapeutického týmu.

Jak vypadá práce s rodinou v Soterii?

Soteria poskytuje též rodinnou terapii, kterou supervidují. Každý klient má dva terapeuty, muže a ženu. Jednou měsíčně probíhá v Soterii podpůrné setkání rodinných příslušníků.

Není škoda, že má Soteria pouze jednu soft room? Mnoho klientů tak nemůže službu využít, když je obsazená.

Ano, to je pravda. Ale výjimečně lze pro soft room využít ještě jeden pokoj, ale pak musí do služby nastoupit navíc další člen týmu. Nedávno jsme to udělali.

Provozovat více soft room v jednom zařízení je však velmi náročné. Správné by spíše bylo otevřít více Soterií.

Je něco, co by Soteria potřebovala?

Bylo by vhodné, aby Soteria mohla být nezávislá na fakultní nemocnici. Takové zařízení bude vždy potřebovat silné vedení a finanční podporu.

Poté, co jsme dr. Hoffmana znavili svými nekonečnými otázkami, rychle jsme se naobědvali v bistru poblíž a pospíchali jsme zpět do Soterie, kde byl na programu generální úklid celého domu.

Společně se dvěma dalšími klienty jsme uklízeli kuchyň, já čistila ledničku, Martin troubu. Asi po hodině úklidu jsme pak již měli čas opět na volnou zábavu v Soterii.

Tentokrát jsme měli příležitost popovídat si s Luigim, klientem, který stejně jako Giuliano působil již stabilizovaně a sdělil, že důvodem jeho pobytu v Soterii byly psychotické symptomy. Luigimu bylo asi 23 let, pracoval jako grafik v reklamní agentuře, kam se chystal opět vrátit po pobytu v Soterii. Terapeutický tým dokonce vyjednal se zaměstnavatelem, aby už Luigi mohl chodit zkušebně do práce během léčby. Psychotická epizoda se u něho projevila poprvé, měla intenzivní průběh v délce asi tří týdnů, spouštěčem mohla být příležitostná konzumace marihuany.

V Soterii nikdo nehovořil o konkrétních diagnózách (typu schizofrenie), pouze o psychotických symptomech. Tento přístup je jistě pro klienta snáze přijatelný a především nestigmatizující.

Den třetí: Návštěva Luca Ciompiho a muzeum Art Brüh

Vzhledem k tomu, že byla sobota a o víkendu většina klientů odjíždí domů za svou rodinou, do Soterie jsme již nešli. Zato nás Luc Ciompi pozval do nedalekého Lausanne, kde s námi s potěšením rozmlouval hlouběji o filosofii a historii Soterie a ukázal nám místní nesmírně zajímavé muzeum Art Brüh. Což byla událost velmi synchronní, neboť Martin se v poslední době zabíral právě myšlenkou otevřít v Praze galerii Outsider Art, jinými slovy Art Brüh. Ale o tom zase někde jinde...